

W obliczu skandalu wykorzystywania seksualnego małoletnich przez duchownych pojawia się pytanie o odpowiedzialność kościelnych przełożonych tych księży, którzy dopuścili się przestępstw. Na wokandach sądów powszechnych pojawiają się sprawy o odszkodowania od kościelnych osób prawnych (np. diecezji) za szkody wyrządzone przez duchownych. O ile problematyka odpowiedzialności prawnej ponoszonej przez przełożonego za działania podwładnego w doktrynie prawa polskiego (czy innych zagranicznych porządków prawnych) doczekała się licznych opracowań, w zakresie prawa kanonicznego tematyka ta nie została pogłębiona. Nierzadko zarzuca się Kościołowi katolickiemu, że ogranicza się jedynie do aktów natury religijnej i duchowej w miejsce egzekwowania od biskupów konkretnych form odpowiedzialności prawnej.

Podjęty projekt badawczy zmierza do wypełnienia tej luki. Jego podstawowym celem naukowym jest dokonanie kompleksowej i szczegółowej analizy oraz systematyzacji zagadnienia odpowiedzialności kanoniczoprawnej – karnej, dyscyplinarnej i cywilnej (odszkodowawczej) – biskupów diecezjalnych Kościoła katolickiego za nadużycia seksualne popełniane przez podległych im duchownych. Inspiracją do podjęcia pogłębionego studium nad ustawodawstwem kościelnym w tym zakresie jest wydanie przez papieża Franciszka listu apostolskiego motu proprio *Come una madre amorevole* z 4 czerwca 2016 r. oraz listu apostolskiego motu proprio *Vos estis lux mundi* z 7 maja 2019 r. Pierwsza z wymienionych ustaw jest przełomowa, bowiem po raz pierwszy w historii Kościoła ustanowiona została procedura usuwania biskupów z urzędu za zaniedbania czy bezprawne działania, które spowodowały szkody konkretnym osobom bądź całej wspólnoty. W drugiej natomiast ustanawia się m. in. karę za utrudnianie albo unikanie przez biskupów świeckich lub kanonicznych dochodzeń karnych bądź administracyjnych za przestępstwa seksualne popełnione przez duchownych.

Ogólna hipoteza projektu badawczego brzmi: Biskupi diecezjalni ponoszą nie tylko odpowiedzialność moralną i duchową, ale także odpowiedzialność kanoniczną (karną, dyscyplinarną i odszkodowawczą) za przestępstwa seksualne wobec małoletnich popełnione przez podległych im duchownych. Odpowiedzialność ta jest skonkretyzowana i przybiera różne formy, stosownie do przepisów prawa kanonicznego. Aby określić podstawy prawne tej odpowiedzialności, zostanie dokonana szczegółowa analiza przepisów prawa kanonicznego, która zmierza do uzyskania odpowiedzi na pytania: Na ile pozycja kanoniczna duchownego podległego biskupowi może być porównywalna do relacji między pracodawcą a pracownikiem? Czy każda czynność duchownego jest w ramach prawa kanonicznego ściśle reglamentowana i podana nadzorowi ze strony biskupa, czy też duchowny dysponuje pewnym zakresem autonomii w działaniu, a jeśli tak, w jaki sposób rozkłada się odpowiedzialność za szkody ewentualnie wyrządzone przez duchownego?

Liczne przepisy prawa kanonicznego konkretyzują obowiązki spoczywające na biskupie w tej dziedzinie: dopuszczanie do święceń tylko tych, którzy cieszą się odpowiednimi kwalifikacjami, troska o formację duchową i intelektualną duchowieństwa, czuwanie nad dyscypliną duchowieństwa, zwłaszcza w dziedzinie wstrzemięźliwości i celibatu, i właściwe reagowanie na sygnały o możliwych nadużyciach, powierzanie urzędów i funkcji właściwym osobom, posiadającym odpowiednie kwalifikacje i odwoływanie tych, których posługiwanie przynosi szkodę, czuwanie nad tym, by nie udzielać upoważnienia do spowiadania duchownym, którzy nie mają wymaganych kwalifikacji do pełnienia tej delikatnej posługi. Zaniedbania biskupa względem tych powinności mogą stanowić o jego winie w wyborze lub nadzorze.

W zakres odpowiedzialności prawnej biskupa za czyny niedozwolone popełnione przez podległych mu duchownych wchodzi również obowiązek naprawienia wyrządzonej szkody. Zastanawiające jest, że papieskie dokumenty z 2016 r. i 2019 r. pomijają ten obowiązek milczeniem. W studium poświęconym odpowiedzialności prawnej biskupów należałoby zatem dociekać przyczyn milczenia ustawodawcy kościelnego w tej sprawie, a jednocześnie opisać naturę szkody wyrządzonej zaniedbaniami biskupa oraz wskazać sposób jej naprawienia.

Zamiarem autorów projektu badawczego jest to, by opublikowane wyniki badań przyczyniły się nie tylko do lepszej aplikacji prawa w zakresie wewnątrzkościelnym, ale były użyteczne się również na szerszym polu – w doktrynie prawnej w ogóle, a przede wszystkim orzecznictwie sądów powszechnych. Sądy polskie w rozpoznawaniu spraw w zakresie odpowiedzialności cywilnej diecezji lub innych osób prawnych Kościoła katolickiego powołują się na przepisy prawa kanonicznego. Jest to nie tylko uzasadnione, ale wręcz konieczne dla sprawiedliwych rozstrzygnięć. Nie sposób sprawiedliwie ocenić winy i odpowiedzialności biskupa diecezjalnego bez rzetelnego odniesienia się do przepisów prawa kościelnego w tej materii. W wymiarze społecznym projekt winien przyczynić się do upowszechnienia wiedzy i podniesienia świadomości prawnej w zakresie odpowiedzialności prawnej biskupów Kościoła katolickiego za przestępstwa popełniane przez podległych im duchownych. Dotyczy to zarówno samych zaangażowanych w ewentualne spory na tym tle, jak również całej społeczności (kościelnej i pozakościelnej). Wydaje się pożądane, by taka świadomość prawna przyczyniała się do odpowiedzialnych ocen kształtowanych w opinii publicznej w kontekście skandalu wykorzystywania seksualnego małoletnich w Kościele.